

LIETUVOS BAŽNY I STATYTOJAI XIX-XX A.*

Lietuvos miest ir bažnytkaimi panoramas iki šiol dominavo bažny i pastatai su savo iškiliais bokštais ar varpin mis. D l to iliustruojant m s kraštotyros, geografijos, istorijos ar informacines knygas, dažnai naudojamos bažny i nuotraukos. *Lietuvi Enciklopedijos* ir *M s Lietuvos* tomuose daug Lietuvos vietovi reprezentuojama j bažny i fotografijomis. Kartais tos nuotraukos atžymimos ir fotografo pavarde, bet labai reta išimtis pasitaiko rasti bažny ios architekto, inžinieriaus ar kitokio statytojo pavard ¹. Dabar, kai jau turime baigt *Lietuvi Enciklopedij*, ir pus t *Encyclopedia Lituanica*, o taip pat keturius Broniaus Kviklio *M s Lietuvos* tomus, b t nat ralu atsiversti kuri nori vietov ir susirasti r pimojo pastato, šiuo atveju bažny ios autoriaus pavard . Taip n ra. Galime rasti statybos datas, kartais abejotino tikrumo ; dažniausiai rasime ir fundatori , mecenat ir statybos organizatori pavardes, bet ne architekt ar meistr — dailidži . Dar šykš iau informuoja apie bažny i statytojus *Mažoji Lietuviškoji Tarybin Enciklopedija*, nors jos autoriams gal jo b ti prieinami vietiniai archyvai.

Nepriklausomojoje Lietuvoje irgi buvo per maža d mesio skirta architekt ir inžinieri k rybos dokumentacijai ir visuomen s informacijai, kas matyti iš to laiko periodikos. Jei naujos knygos, teatro pastatymai, koncertai ir dail s parodos b davo palydimos recenzijomis ir kartais specialiomis studijomis, tai architekt ir inžinieri darbai b davo dažniausiai nutylimi. Nepriklausomojoje Lietuvoje, be Vilniaus krašto, buvo pastatytos 65 naujos bažny ios ir dar eil koply i , o straipsni apie jas pasirod vos vienas kitas. K besakyti apie XIX-j amži . Senesni j šimtme i stilin architekt ra maždaug iki Stuokos-Gucevi iaus yra išnagri-

---

* Šioje studijoje vartojami sutrumpinimai: LE — *Lietuvi enciklopedija*, I-XXXVI tomai, Bostonas 1953-1969 m. ; MLTE — *Mažoji lietuviškoji tarybin encicklopedija*, I-III t., Vilnius 1966-1971 m. ; ML — B. Kviklys, *M s Lietuva*, I-IV t., Bostonas 1964-1968; EL — *Encyclopedia Lituanica*, I-VT t., Bostonas 1970-1978.

¹ J. Gimbut as, *Architektai nepriklausomoje Lietuvoje*, žr. LE, XXXVI t., Bostonas 1969, 45-46 psl.

na ir daugeliu atvejų jos krjai identifikuoti. T darb atliko m s architektos istorikai: dr. Povilas R klaitis Vokietijoje, daktarai Eduardas Budreika, Kazys Šešelgis, Klemensas erbulnas ir kiti — Lietuvoje. Pastar j pastangomis jau parengta spaudai Lietuvos architektos istorija. XIX ir XX amži architektai ir maž j bažnyt li meistrai, dailid s ir m rininkai tebe-laukia užtarnauto d mesio, nors t šimtme i pastatai ir nepasižymi ypatinga menine verte, o dažniausiai tik sek istorinius stilius.

Šis pranešimas bus santrauka to, k šiuo metu pavyko rasti apie XIX-XX amži Lietuvos bažny i statytojus, neprieinant prie Lietuvos bažny i ir kit archyv . XIX amžiuje pastatyta Lietuvoje su Vilniaus kraštu ir Klaip dos sritimi 575 bažny ios, neskaitant koply i . Maždaug po lygiai m rini ir medini . ia skaitomos ir pagrindinai atstatytos senesniosios sunykusios bažny ios². J statytoj tuo tarpu pavyko identifikuoti vos apie dvidešimt penkis. Tiesa, Vilniaus miesto nelie iu, nes apie sostin s architektus jau parašyta daugiau. XX-me amžiuje iki 1943 met pastatyta 474 bažny ios, šiek tiek daugiau m rini , kaip medini . Su statytoj vardais galiu susieti tik apie 30 bažny i .

Lietuvos bažny i autoryst s ir statyb vykdytoj klausimus nagrin jant, reikia skirti du atvejus : a) mažosios, dažniausiai medin s bažny ios, filijos ir koply ios, kurias stat vietiniai dailid s, dažniausiai be architekt ar inžinieri pagalbos; b) didžiosios m rin s, re iau medin s miest bei didesn j parapij ar turting j mecenat bažny ios, kurias projektavo architektai ir stat specialistai inžinieriai ar kontraktoriai, architektui priži rint. Pirmosios grup s — maž j bažnyt li statytojai grei iau nu jo užmarštin. Kad j vardus dabar sunku susekti ir Lietuvoje, liudija inž. archit. Antanas Pilypaitis, žinomos knygos apie sen j Kauno rotuš autorius : « Lietuvos architektos paminkl autoryst s klausimai labai dažnai skendi praeities amži r ke. Tod l kiekviena, kad ir nedidel žinia apie praeityje dirbusius architektus, dailininkus, skulptorius, meistrus yra brangi architektos istorijai, nes padeda išsiaiškinti architekt rini form genez ir vietini meistr ind l , kuriant lietuvi architektos lobius »³.

M s negausioje literat roje apie miesteli ir kaim bažnyt les rašoma, kad jas stat liaudies meistrai, lyg kokio mistiško

² J. Gimbut as, *Lietuvos bažny i chronologija ir statistika*, atsp. iš L. K. M. Akademijos *Metraš io V t.*, 215-259 psl., Roma 1970.

³ A. Pilypait is, *Architekt os paminklo autorius*, žr. *Kult os Barai*, Vilnius 1966 m. 10 nr., 76 psl.

kolektyvo anonimiški žmonės. Pripažįstama, kad jų «planinis — t. y. raišymo sprendimas ir fasad kompozicija yra gana vairi», o meistrų statybos tradicijos ir sprendimai artimai siejosi su architektų kurtomis vairiais stiliais bažnyčiomis⁴. Taigi, ir vadinamoji liaudies architektūra nebuvo vienoda ir anonimiška, o pasižymėjo vairumu ir statytojų individualybe.

Pradžioje pasižiūrėsimės kelis XVIII-XIX amžių statybos pavyzdžius. 1940 metų Lietuvos bažnyčių Elenche parašyta, kad 1789 metais naują Šakynos parapijos (Šiaulių apskr.) bažnyčią statė Livonijos kanauninkas ir Šakynos parapijos klebonas Varanavičius⁵. Kraštotyrininkas A. Vitauskas plačiau parašė apie tos bažnyčios statybą 1938 metų *Gimtajame Krašte*. Jis naudojosi Šiaulių kraštotyros draugijos ekspedicijos surinktą medžiagą ir atspausdino tos bažnyčios nuotraukų ir piešinių. Pagal žmonių pasakojimus, tasai geros sveikatos klebonas Varanavičius ar Varanavičius buvo trumpai vadinamas Varna. Susitarus su kitu stipruoliu Žvirblio pavarde, tie du vyrai patys susivežė akmenis iš laukų ir patys sumurijė nemažą bažnyčią su bokštu. Kaip nespecialist padaryti inventorizacijos piešiniai rodo, Šakynos bažnyčios planas išjūsi kreivokas, bet jos masyvus bokštas tiesus. Bažnyčios ilgis yra 21 m, plotis 11 m ir bokšto aukštis 14 m. Bažnyčios statytojas klebonas Varanavičius pats nutapė savo spalvotą atvaizdą ant durų⁶.

Antrasis taip pat XVIII-jo amžiaus pabaigos pavyzdys, kurio statytojai buvo patys kunigai, yra Griškabūdžio miestelio (Šakių apskr.) medinė bažnyčia, statyta 1796 metais. Toji aštuoniakampio plano gerą proporcijų bažnyčia, sakoma, esanti gražiausia medinė Šiauliuose. Pagal *Lietuvių Enciklopediją*,^{6a} ji statė vienuoliai karmelitai Jeronimas Šateika ir Juozapas Vališauskas. *MZ* duoda kitokias informacijas pagal istoriką J. Totoraitį: «Vienas iš didžiausių Griškabūdžio statytojų buvo karmelitas kun. Vasiliauskas. Jis, dar būdamas jaunas, baigė inžinerijos mokslus». Prieš tai, 1788 metais, Vasiliauskas pastatė mūrinę Kudirkos Naumiesio bažnyčią, o Griškabūdį jam padėjo statyti

⁴ A. Jankevičienė, *Mediniai ir akmeniniai kulto pastatai*, žr. *Lietuvių liaudies architektūra*, II t., Vilnius 1968, 38 ir 41 p.

⁵ R. Krasiuskas, *Šakynos bažnytkaimio istorija*, žr. LE, XXIX t., 1963, 306 psl.

⁶ A. Vitauskas, *Šakynos bažnyčia ir koplyčia*, žr. *Gimtasai Kraštas*, Šiauliai, 1938 m. 3-4 (19-20) nr., 303-312 psl.

^{6a}VII t., 515 psl.

meistras B u r a g a s. Taigi, abiejuose bostoniškiuose leidiniuose to paties žmogaus pavard rašoma skirtingai. V liau, bet dar prieš pasirodant *Aušrai*, kai bažny ios tebeviešpatavo lenk kalba, ant Griškab džio bažny ios dur buvo užd tas solidus lietuviškas užrašas : «Namai mano, namai maldos » ⁷. Toji aštuoniakampio plano bažny ia tebestov jo 1963 metais. Ji saugoma, kaip respublikin s reikšm s architekt ros paminklas ir trumpai aprašyta *Mažojije lietuviškojoje tarybin je enciklopedijoje*, bet ia jos statytojai iš viso nepamin ti ⁸.

Šiek tiek daugiau patiriame apie 1800 metais prad t statyti Vidukl s miestelio (Raseini apskr.) medin bažnyt l iš jau min tojo arch. Pilypai io straipsnio : « Vienu domesni dokument yra surasta architekt ros paminklo Vidukl s bažny ios (Raseini rajone) statybos sutartis, surašyta 1800 m. geguž s m n. 15 d. su Motiejum Biržinskiu. Dokumentas saugomas Vidukl s bažny ios archyve. Šia sutartimi M. Biržinskis sipareigojo «... iš duotos medžiagos pastatyti Vidukl s bažny i Jo Eksc. Vyskupo žem se pagal projekt , koks bus pateiktas », ir šiam darbui atlikti jis pasižad jo tur ti dešimt savo darbinink . Už darb buvo nustatyta alga pinigais ir ordinarija (atlyginimas nat ra): aštuoniasdešimt p r rugi , penkiasdešimt p r mieži , keturi p rai žirni , šeši p rai aviž , viena statin silki , viena statin druskos, šimtas penkiasdešimt gor i degtin s ir du šimtai penkiasdešimt muštini taleri , skaitant kiekvien taler po devynis lenkiškus auksinus. Sutarties pabaigoje Motiejus Biržinskis, kaip beraštis, pad jo tris kryželius. Tai rodo j buvus be specialaus išsilavinimo, bet gab ir savo laiku gars bajoriškos kilm s statybos meistr — dailid , kadangi sutartyje jis tituluojamas ' šviesiausiu ponu architektu '. Sutartis surašyta lenk kalba. Projekto, minimo sutartyje, Vidukl s bažny ios archyve nerasta. M. Biržinskio statytasis bažny ios pastatas buvo iš apvali r st , kurie XIX a. pabaigoje iš vidaus bei išor s aptašyti ir apkalti lentomis. (...) Prieikinio fasado pseudogotikinis bokštelis yra XIX a. pabaigos statinys » ⁹. Jei toki dokument , kaip aprašytoji sutartis, b t rasta daugiau, tur tume geresn supratim apie maž j medini bažny i statybas Lietuvoje. domu, kad ir toksai dailid , vadinamas architektu, gavo kaž kieno kito padaryt projekt . Tam

⁷ *Griškab dis*, žr. ML, UI t., paruoš B. Kviki ys, Bostonas 1966, 344-345 psl.

⁸ *Griškab dis*, žr. MLTE, I t., Vilnius 1966, 606 psl.

⁹ A. Pil ypait is, Architekt ros paminklo autorius, žr. *Kult ros Barai*, Vilnius, 1966 m. 10 nr., 76 psl.

beraš iui statytojui, tur b t, reik jo pagalbininko perskaityti architekt rinio projekto br žini skaitmenis ir žodines pastabas. Vidukl s bažnyt l yra saugoma, kaip vietin s reikšm s architekt - ros paminklas ^{10 11}.

B t svarbu rasti daugiau fakt apie 1847-1856 metais Žemaitijoje dirbus bažny i statytoj Kal d . Jo statytos parapij bažny ios Skuode ir Laukuvoje. Abi sum rytos iš plyt ir akmen , ant žuoliniais r stais sustiprint pagrind . Kiekviena statyba užtrukusi po ketverius metus. Iš fotografij atrodo, kad tai prityrusio ir išmokslinto architekto darbas. Laukuvos klebonas Narkevi ius patsai talkininkav s statybos darbuose. Kal da buvo vadinamas žemai iu architektu ¹¹.

Prisimintinas Eržvilko apylink s liaudies menininkas Jonas B a l s a i t i s, vadintas Drugeliu. Jis išpuoš 1860 metais pastatytosios Varlaukio medin s bažny ios vid (Taurag s apskr.). Drugelis buv s bemokslis ir beraštis, o jo puošyboje jau iama baroko ir klasicizmo itaka. Jis dekoravo ir Eržvilko kapini kopy - i ¹².

Geleži bažnytkaimio (Panev žio apskr.) medin varpin stat apie 1874 metus savamokslis menininkas Jonas B a r u o l i s ¹³.

Toliau seka profesional architekt ar inžinieri projektuoto - bažny ios. Ne visada aišku, ar jie patys priži r davo tas staty - bas, bet dažniausiai tai buvo savaime suprantama, kad architekt - tas asmeniškai tikrint statybines medžiagas ir darb . Giž dvaro ir miestelio (Vilkaviškio apskr.) akmenin «gotikos stiliaus » baž - ny i projektavo architektas Henrikas M a r c o n i. Jos statyba užbaigta 1850 metais. Jis buvo gim s 1792 m. Romoje, mir 1863 m. Varšuvoje. Galimas dalykas, kad tas pats Marconi suk r ir Su - valk Kalvarijos m rin bažny i , statyt 1840 metais¹⁴. *Lie - tuvi Enciklopedija* neduoda Marconio biografijos ir nepamini jo vardo su min t j vietovi ir bažny i aprašymais.

Tuo laiku dirbo Lietuvoje kitas irgi mažai žinomas inžinie - rius Ker š te i n a s . Pagal *Lietuvi enciklopedij* ¹⁵ jis supro - jektavo Vieکشni miestelio (Mažeiki apskr.) bažny i , sum ryt iš vietoje pagamint plyt 1844-1853 metais.

¹⁰ MLTE, III t., 733 psl.

¹¹ R. Kr asauskas, *Laukuvos miestelio istorija*, žr. LE, XIV t., 1958, 276 psl. ; *Laukuva*, žr. ML, IV t., 1968, 200 psl.

¹² A. Str avinskis, *Liaudies meistrai*, žr. *Eržvilkas*, Vilnius 1970, 170-172 psl.

¹³ LE VII t., 97 psl.

¹⁴ St. Loza, *Architekci i budowniczwowie w Polsce*, Varšuva 1954, 188 psl.

¹⁶ LE, XXXIII t., 533 psl.

Vilniaus apskrities D kšte «gotiško stiliaus» pijor bažny-
i stat 1850-1856 m. architektai ar statybininkai Gustav
S c h a c h t ir Tomas T y s z e c k i¹⁶.

Kiek daugiau žinoma apie to paties dešimtme io neo-klasi-
kini bažny i autori Raudondvaryje (statyta 1852-1857 m.) ir
Biržuose šv. Jono Krikštytojo (statyta 1853-1858 m.). Tai buvo
architektas Cezaris Laurynas A n i c h i n i, Lietuvoje vadinamas
Anikiniu. Jis buvo gim s 1787 m. Florencijoje, pateko Lietuvon su
Napoleono armija ir liko ia gyventi nuo 1812 met , pradžioje
Vilniuje, v liau Raudondvaryje graf Tiškevi i tarnyboje. Mir
1861 metais ir palaidotas Raudondvario kapin se¹⁷.

Šeštasis XIX-jo amžiaus dešimtmetis buvo ypatingas nauj
bažny i statyb gausa. Monumentalioji Rietavo bažny ia statyta
1853-1874 m. vokie i architekto Friedrich August S t ü l e r ' i o
kartu su, atrodo, inžinierium G s o w s k i ' u¹⁸. Rietavo bažny-
ia yra bene vienintel Lietuvoje Venecijos stiliaus sekimo, viena
iš didžiausi krašte, kaštavusi tada pus milijono rubli . Stuleris
buvo gim s T ringijoje 1800 m., daug dirb s ir už Vokietijos rib ,
pavyzdžiui, Stockholme. Savo k riniuose link s renesans . Mir
Berlyne 1865 m., nebesulauk s Rietavo bažny ios išbaigimo.

Šiauli apskr. Šiaul nuose 1857 m. buvo pastatyta neoroma-
niško stiliaus bažny ia pagal architekto Fulgencijaus R i m g a i -
los projekt . *Lietuvi Enciklopedijos* trumpoje biografijoje n ra
ne jo gimimo vietos nei met . Baig s Padubysio mokykl , Rimgai-
la studijavo architekt r Vilniuje pas profesori Pod ašinsk ir
dirbo pad j ju. Nuo 1828 iki 1856 met , taigi net 28 metus Rim-
gaila gyveno ir dirbo Paryžiuje. Po to gr ž s Lietuvon, jis stat
Pagryžuvio dvaro r mus ir Šiaul n bažny i . Mir 1873 metais¹⁹.
Mažoji lietuviškojoji tarybin enciklopedija pakartojo t trump
biografij niekuo jos nepapildžiusi ir dar nutyl jusi Šiaul n baž-
ny i .

¹⁶ St. Łoza, ten pat, 269 psl.

¹⁷ St. Łoza, ten pat, 13 psl.; P. Galaun (paruoš), *Dokumentai apie
XVIII-XIX a. architektus Lietuvoje*, žr. *Lietuvos TSR architekt ros klausimai*,
II t., Vilnius 1964, 258-260 psl.; K. erbul nas, *Monumentalieji
architekto Cezario Anikinio darbai*, žr. *Raudondvaris*, Kaunas 1969, 93-105 psl.
Priimant, kad erbul no nurašytas Anikinio antkapio užrašas su 1861
met mirties data yra teisingas, S. Łozos knygoje duotieji mirties metai
1871, o LB I t., 190 psl., 1851 m. tur t b ti ištaisyti.

¹⁸ St. Łoza, ten pat, 90 psl. St lerio biografija duota ir LE, XXIX t.,
82 psl., tik ia nepamin ta, kad jis projektav s Rietavo bažny i ir iš viso
k nors dirb s Lietuvoje. Kitoje vietoje, Rietavo bažny ios aprašyme,
LE, XXV t., 256 psl., pamin tas berlynietis architektas su kitokia pavard
s rašyba Stuller.

¹⁹ St. Łoza, ten pat, 265 psl.: Fulgenty Rymgaillo.

Šta, Kdainių apskr., statyta
1789-1799 m., bokštas 1875 m.
Architektas nežinomas.

Prienai, Marijampolės apskr., statyta 1850 m., padidinta 1875 m., Architektas nežinomas.

Rietavas, Telši apskr., statyta
1853-1874 m., archit. F. A.
Stueler.

Rokiškis,, statyta 1868-1885 m., archit. Georg Werner. (V. Augustino
nuotr.).

Pabirž , Birž apskr., statyta
1897-1908, atnaujinta 1928-1930
m., archit. Vyganauškas.

Petrašiūnai, Kauno apskr., statyta 1936 m., archit. M. Mačiulskis.

Šv. kšna. Tauragės apskr., statyta 1900-1905 m. Architektas nežinomas.
75 metrų aukšči bokštas.

Lietuvių Enciklopedija ir *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija* atspausdino ger Antano Bendoriaus padarytą Lukši miestelio (Šaki apskr.) bažnyios nuotrauką. Dabar galima pridėti, kad jos autoriai buvo 1840-1860 metų Kalvarijos apskrities architektas Leopoldas Salkowski ir arch. J. F. A. Bojankowski²⁰. Bažnyia plytina, pamėgdžiojanti gotiką, pradėta statyti prieš 1863 metus, baigta 1877-taisiais.

Plačiau žinoma brangi ir didelė Rokiškio bažnyia, statyta 1868-1885 metais. Grafai Tizenhauzai, matyt, nenorėjo pasiduoti rietaviškiams Oginskiams, ir Rokiškio bažnyios statybai išleido net milijoną rublių. Statybos darbams vadovavo tirolietis architektas Georg Werner. Tą pažymi visos minėtosios enciklopedijos. Rokiškio bažnyios vitražai buvo pagaminti Vienoje, medžio drožiniai Liuvene, Belgijoje, o geležies dirbinius padarė vietos lietuvis kalvis Burkis²¹. Bažnyia sumūryta iš raudonų plytų, sekanti gotiką. Varpinys bokštas 60 metrų aukščio. Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija dar papildo, kad bažnyią statė Silezijos meistras, o užbaigė Werneris iš Vienos. Tos enciklopedijos biografijoje randame, kad Werneris buvo Rokiškio Pšezdzecki dvaro architektu XIX a. antroje pusėje. Pagal jo projektus dar pastatytos Salos bažnyia Rokiškio apskr. 1888 m., graf Morikoni mauzoliejus Svėdasuose ir Kauno katedros pietinė koplyčia 1902 m. Taigi, Jurgis Werneris iš Austrijos yra palikęs nemažai savo kūrinių Lietuvoje.

XIX-XX amžiais vartoję Marijampolės apskrities inžinierius Rybovskis statė kitą pseudogotinę bažnyią, baltą, Šilavoto bažnytkaimyje, Prienų dekanate. Toji statyba užtruko 6 metus, baigta 1902 m. Tuo pačiu metu architektas Vyganauškas pastatė Pabiržės (Biržės apskr.) didelę pseudogotinę bažnyią iš raudonų plytų, 40 x 20 m, su 48 m aukščio bokštu.

Pereinant XX-ajam amžiui, randama kiek daugiau žinių apie naują mūrinių bažnyjų statytojus ir vėl beveik nieko apie mažesnius bažnytkaimius medinės bažnytelės. Visų pirma iškylo du architektai, kiekvienas suprojektavęs po maždaug 30 bažnyjų Lietuvoje. Tai Vaclovas Michnevičius ir tik pavardę paminėtas Strandmanas. Pirmojo biografija yra *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedijoje*, o antrojo niekur neradau. Šio skirsnio 4 architektų pavardes paminėtos mūsų enciklopediniuose leidiniuose atitinkamose vietose aprašymuose.

Michnevičius gimė 1862 m. nežinia kur, buvo Vil-

²⁰ St. Łoza, ten pat, 33 ir 267 psl.

²¹ *Rokiškis*, žr. ML, II t., 1965, 140 psl.

niaus miesto architektu prieš I-j pasaulin kar , v liau gyveno Strebeikiuose, Jonavos rajone, kur ir mir 1947 metais. Iš jo suprojektuot ir pastatyt imituoto gotinio ar barokinio stiliaus bažny i enciklopedijose sumin tos tik šios penkios : Josvainiuose 1903 m., Žeimiuose 1908 m., Žiezmariuose 1924 m., Kaišiadoryse 1932 m. ir jau kiek kitoniškai atstatyta karo metu sugriautoji Raudondvario bažny ia 1930-1938 m. Kitur b ta dar 25 Michnevi iaus statyt bažny i . Iš Strandmano projektuot bažny i tuo tarpu užtikta tik viena, Žiobiškio miestelyje, Rokiškio apskr., sum ryta iš granito 1912 metais.

Inž. Lukoševius, apie kur irgi nieko daugiau nežinome, pastat didel medin bažny i Suginiuose, Utenos apskr. Ji turi kryžmin plan su kupolu. Statybos darbus vykd Semplinskas²².

Užbaigdami negaus Lietuvos bažny i autori s raš , dirbusi prieš nepriklausomyb s atgavim , dar pamin sime student Pran Gineit , kuris suprojektavo ir kartu su dailide Simonu Bikeliu pastat Spitr n bažnytkaimio (Utenos apskr.) medin bažnyt l 1917-1918 metais. Tuos faktus randame *Lietuvi Enciklopedijoje* su Spitr n aprašymu. Galimas dalykas, kad tai tas pats Gineitis, kurio biografij randame kitoje *Lietuvi Enciklopedijos* vietoje, yra gim s 1894 m. Utenos apskrityje, studijav s Kieve prieš kar , o Spitr n bažny ios statymo metu buvo Utenos pradžios mokyklos ved ju. V liau baig universiteto teisi fakultet Kaune.

Kita t pa i 1917-1918 met medin bažnyt l , kuri stat tik pavarde pamin tas Naumies io meistras Mackvaldas , yra Stalg nuose, Telši apskrityje²³.

Nepriklausomoje Lietuvoje bažny i statyboje m reikštis daugiau lietuvi architekt , o taip pat ir inžinieri -architekt . Tuo tarpu galime identifikuoti tik dvidešimties bažny i statytojus, neskaitant jau min tojo Michnevi iaus, dirbusio ir prieš I-j pasaulin kar .

Pirmiausia iškyla architekto Vlodo Dubeneckio vardas. 1919 metais jis suprojektavo ir 1921 m. baig statyti medin bažny i Karm lavoje prie Kauno. Tai buvo jo bene pirmasis bandymas pritaikyti lietuvi liaudies statybos ir meno motyvus architekt rin je k ryboje. Karm lavos bažny ia yra dar tuo ypatinga m s nauj j laik architekt ros istorijoje, kad ji tuoj pat susilauk

²² R. Kr asauskas, *Suginiai*, žr. LE, XXIX t., 1963, 129 psl.

²³ *Stalgai*, žr. ML, IV t., 1968, 87 psl.

specialisto vertinimo lietuvi spaudoje. Dar jaunas, bet jau išsimokslinęs menotyrininkas Paulius Galaun, viliu Vytauto Didžiojo Universiteto profesorius, parašė išsamų straipsnį apie tą didelį naujienų atgimstančią Lietuvą²⁴. Iš to straipsnio duodame trumpą ištrauką: «Jei pažiūrėsime mūsų miestus ir miestelius vakar dienos — XIX amžiaus ir XX-jo pradžios,—tai ir nerasime architektūros. Yra gyvenamieji namai, sienos, kazarnos, bažnyčios, bet architektūros tenai nėra. Yra kai kur naujausios rėšės šlykščiausio vokiečių modernio pamėgdžiojimo (...) ir daugybė «gotikos» bažnyčių, kaip grybų po lietaus, išaugusi XIX amžiaus gale (...) Tose mūsų «gotikos» bažnyčiose yra tiek gotikos, kiek pas mus supratimo apie ją. Aš greičiau pavadinau Michnevičiais, Sorskiais, Naruckių statytojų vardais». Šitaip pakritikavęs eklektinius senus stilius nevykusiai pamėgdžiojanti bažnyčių statyba, Galaun džiaugėsi savo straipsnyje nauju Dubeneckio projektu, «paremtu mūsų buvusių senų bažnyčių motyvais ir architektonika». Architektas Dubeneckis buvo baigęs architektūros mokslus Petrapilio Dailės Akademijoje ir jau laimėjęs nemažai konkursinių projektų. Jis suprojektavo keletą reikšmingų pastatų Kaune. 1930 metais jo projektu pastatyta neobarokinė Betygalos bažnyčia (Raseinių apskr.). Dubeneckis mirė 1932 metais Kaune²⁵.

Tuo metu Lietuvoje jau dirbo penkeriais metais už Dubeneckį jaunesnis architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, 1973 metais sulaukęs 80 metų. Su Žemkalniu naujoji Lietuvos architektūra pasisuko Vakarų Europoje. Po studijų Rygos Politechnikoje, Žemkalnis studijavo Romoje 1922-1925 metais ir grįžęs Lietuvon jau diplomuotas architektas. Šalia daugybės kitų projektų, jis sukūrė ir pastatė tris bažnyčias: Kybartuose 1927 m., Šakiuose 1934-1940 m. ir Mažeikiuose 1936 m. Kritik nuomone, Žemkalnio nuosaukus modernizmas yra ne tik funkcionalinis, bet ir darniai jungtas su aplinka²⁶.

Visi prisimename didžiulį Prisiklimo bažnyčią Kaune, Žaliakalnyje. Jos autorius yra inžinierius-architektas Karolis Reisonas. Statyba buvo pradėta 1927 metais, liko nebaigta 1940 m., o viliu tame pastate rengtas televizijos aparatų fabrikas. Inž. Reisonas yra Žemkalnio ir Kudoko kartos, dabar gyvena Austra-

²⁴ P. Galaun, *Naujas architektūros kėrinys*, žr. *Dainava*, I-ji knyga, Kaunas, 1920, 106-109 psl., 4 YL. Dubeneckio brėžinių reprodukcijos.

²⁵ *Dubeneckis Vladas*, žr. LE, V t., 1955, 208 psl.; *Dubeneckis, Vladas Vladimiras*, žr. *Encyclopedia Lituanica* II t., Bostonas 1972, 111 psl.; *Betygala*, žr. LE, II t., 1954, 453 psl.

²⁶ J. Okunis, *Žemkalnis - Landsbergis Vytautas*, žr. LE, XXXV t., 1966, 263-264 psl.; *Landsbergis-Žemkalnis, Vytautas*, žr. EL, III t., 1973, 277 psl.

lijoje. Prieš I-j pasaulin kar Reisonas baig civilini inžinieri institut Petrapilyje. Suprojektavo kelis pramon s ir kitokius pastatus Lietuvoje, reformat bažny i Kaune ir medin Užne- v ži bažnyt l Ukmerg s apskr²⁷.

Archit. dr. Stasys K u d o k a s, v liau pasireišk s ir Amerikos lietuvi bažny i statybose, baig architekt ros mokslus Romoje, Karališkojoje aukštojoje architekt ros mokykloje 1930 metais. Pirma suk r s daug vieš j ir priva i pastat Lietuvoje, Kudokas m si bažny i kiek v liau už Žemkaln. 1942 metais pagal Ku- doko projekt prad ta statyti m rin bažny ia Pilviškiuose, Vil- kaviškio apskr., o kiek anks iau Paežeriuose. Jis dar buvo supro- jektav s Radviliškio bažny i ir kit t vams marijonams Kaune, bet jau nebesuskubo j pastatydinti. Dabar dr. Kudokas gyvena Kalifornijoje ²⁸.

Ne visi toliau minimieji nepriklausomosios Lietuvos bažny i statytojai prilygsta aukš iau aptartiesiems architektams, bet šios studijos tikslu jie visi reikšmingi. Inž. Juozas Sk r i p k u s suprojektavo 1910 metais ir pastat 1924 m. medin bažnyt l Gruži bažnytkaimyje, Birž apskr. Jis buvo gim s 1870 m. Ža- gar s vls., mok si Mintaujoje, Rusijoje ir Vakar Europoje. Kaip toliau skaitome *Lietuvi Ėnciklopedijoje*, Skripkus dirbo Vilniuje inž. Petro Vileišio mechanin se dirbtuv se direktoriumi, 1902 m. restauravo lietuvi šv. Mikalojaus bažny i Vilniuje. Mir 1937 m.

Kitas inžinierius, J. V i t e m b e r g a s, pastat Šeštok me- din bažny i Marijampol s apskr. 1924 metais.

Tais paiais metais baigta statyti m rin Šv. Marijos kopy- ia Šiluvoje pagal architekto Antano Vivulskio projekt , padaryt Paryžiuje 1903 m. Vivulskis gim 1877 m. Rusijoje — tremtyje, mok si Mintaujoje, baig architekt r Vienoje ir dar studijavo skulpt r Paryžiuje, kur buvo lietuvi Lithuanijos drau- gijos narys. Jo projektu 1915 m. pastatyti Trys Kryžiai Vilniuje, o kiek anks iau, 1913 m., Šv. J zaus Širdies bažny ia Vilniuje. Mir Vilniuje 1919 m., nebesulauk s Šiluvos kopy ios pasta- tyimo ²⁹.

²⁷ A. Krausas, *Reisonas Karolis*, žr. LE, XXV t., 1961, 89 psl.

²⁸ St. Santvaras, *Kudokas Stasys*, žr. LE, XIII t., 1958, 287-289 psl. ir EL, III t., 221-222 psl. Rudoko, Reisono ir Landsbergio-Žemkalnio bio- grafijos atspausdintos MLTE-je, bet tenai nepamin tos j projektuotos baž- ny ios, tik kitokie pastatai. VI. Dubeneckio biografijoje, MLTE I tome, pamin ta Karm lavos bažny ia, bet su klaidingais 1922-1923 metais.

²⁹ St. Loza, ten pat, 332 psl.; Pr. e p n a s, *Vivulskis (Wiwulski) Antanas*, žr. LE, XXXIV t., 1966, 423 psl.

1927-1929 metais pastatyta katedros bažnyia Panevėžyje pagal architekto R. Steikono projektą. Tą statybą vykdė inž. Gordevičius.

Tada Lenkijos valdomuose Druskininkuose 1931 metais pastatyta m. r. bažnyia arch. Stefan Szyller'io iš Varšuvos³⁰.

Senoji, Vytauto vardu vadinama, Veliuonos bažnyia, statyta XV amžiuje, perstatyta XVII-me, buvo atnaujinta 1930 Vytauto Didžiojo metais architekt Vlado Švipo ir Algirdo Šalkauskio. Kiek vėliau, 1938 m. arch. Šalkauskio projektu pastatyta m. r. bažnyia Šančiuose, Kauno priemiestyje. Jos originalinis projektas buvo didesnis apimties, bet pastatytoji bažnyia yra sumažinta. Arch. Alg. Šalkauskis, universiteto rektorius Stasio Šalkauskio brolis, studijavo architektūrą Dreždene ir baigė 1927 m. Pagal jo projektą buvo rengtas Lietuvos paviljonas 1939 metų pasaulinėje parodoje New Yorke. Dabar gyvena Toronte³¹.

Kitame Kauno priemiestyje, Petrašiūnuose, 1936 m. pastatyta m. r. bažnyia su kino sale ir syje pagal arch. Mikalojaus Mačiulskio projektą. Jis buvo baigęs Berlyno Charlottenburgo Aukštųjų Technikos mokyklą 1929 m. inžinieriaus-architekto diplomu. Dabar gyvena New Yorke.

Jau karo metu pastatytoji Akmenyn medinė bažnytinė Marijampolės apskr. buvo projektuota inž. Kazio Garmaus 1941-1942 metais.

Kaip seniau, taip ir nepriklausomoje Lietuvoje bažnytinės lėšos vietiniai meistrai dažniausiai be architektų projektų. Tik mažai kas teiginama apie tuos statytojus. *Lietuvių Enciklopedijoje* paminėti meistrai Juozas Pliopys iš Marijampolės ir Antanas Bebeckis iš Kazlėrdos, 1925 metais pastatė medinę bažnytinę Kazlėrdoje, panaudoję buvusius rusų kareivinius medžiagius. Kunigas Jonas Reitelaitis, istorikas, kūrė parapiją Alytaus apskrityje Krikščionių bažnytkaimyje ir 1927-1935 metais pastatė tenai m. r. bažnytinę savo projektu, patsai drauge dirbdamas su apylinkės kininkų talka. Bažnyčiai su parapijos sale ir kitais parapijos kio pastatais jis buvo sutelkęs statybai apie 300.000 litų³².

Apžvalgą baigiame Amerikoje žinomo architekto Jono Mulo kuo dviem Lietuvoje karo metu pastatytomis bažnytinėmis:

³⁰ St. Łoza, ten pat, 304 psl.; *Szyller Stefan*, žr. LE, XXIX t., 1963, 287 psl.

³¹ J. Puzinas, *Šalkauskis Algirdas*, žr. LE XXIX t., 320 psl. Mir 1972.

³² *Krikščionys*, žr. ML, ITT t., 1966, 553 psl. d. toji nuotrauka yra Šv. k. šnos (klaida atitaisyta ML IV t., 815 psl.).

Židik kapin se Marijos Pe kauskait s antkapio paminklin koly ia 1940-1941 m. ir Panev žio apskrities Ber i n vasarviet s m rin bažnyt l , statyta 1939-1944 metais. Liko ne vykdytas Muloko projektas Juodup s bažny iai. Vokie i okupacijos metu arch. Mulokas suprojektavo ir užd jo Didžiojo Lietuvos Kunigaikš- io kar n -mitr ant Šv. Kazimiero bažny ios Vilniuje. Jonas Mulokas baig Vytauto Didžiojo Universitet Kaune 1935 metais dipl. inžinieriaus laipsniu, o architekto teises gavo Amerikoje, kur yra pastat s kelias bažny ias lietuvi parapijoms. Kaip savo laiku Dubeneckis, taip ir Mulokas ieškojo savo projektuotose bažny- iose Lietuvai b dingos išraiškos³³.

Lietuvos bažny i statytoj galerija lieka ne tik nepilna, bet ir ne pus ta. Nauj enciklopedijos laid nesulauksime, tai vert t parašyti Lietuvos architekt ir inžinieri vardyn su pilnu j k rini s rašu. Pavyzdžiui, lenkai turi išleid to pob džio veikal , kur yra žini ir apie kai kuriuos Lietuvoje dirbusius statytojus. Tai yra m s naudota Stanislovo Lozos Varšuvoje 1954 metais išleista knyga. Išėivijoje, neprieinant prie bažnytini ir kit Lie- tuvos archyv , tokio architekt ir inžinieri vardyno paruošimas b t sunkiai manomas, arba likt nepilnas.

Po 1973 met suvažiavimo pavyko užtikti dar eil architekt ir meistr pavardži . Teko pasinaudoti naujomis knygomis, išlei- stomis Lietuvoje, Lenkijoje ir Amerikoje. Taip pat periodine spauda. Tie šaltiniai surašyti autoriaus kartotekoje, o ia patei- kiama trumpa santrauka.

Alytus. Arch. Vladas Adomavi ius 1938 m. suprojektavo nauj m rin bažny i , bet ji nebesusp ta pastatyti.

Andrioniškis, Utenos aps. Inž. Prano Mark no, VDU privat- docento, projektu ir l šomis pastatyta betono m ro bažny ia 1933-1935 metais.

Igliauka, Marijampol s aps. Arch. Malinka atstat nepri- klausomyb s laikais m rin bažny i , statyt 1882-1884 metais ir apgriaut per I pas. kar .

Juodkrant , Kurši Nerijoje. Dailid Klimkus Grigalaitis gy- ven s 1750-1825 m., pastat medin bažny i 1770-1780 met tarpe.

Kaunas. Arch. Karolis Reisonas suprojektavo m rin baž- ny i ev. reformatams, pastatyt 1938-1939 metais.

³³ P. Kundzinš, *Mulokas Jonas*, žr. LE, XIX t., 370 psl. ; *Mulokas, Jonas*, žr. EL, III t., 559 psl.

Klaip da. Turgaus aikšt je ev. reformat m rin bažny ia atstatyta 1859-1860 metais (po 1854 m. gaisro) pagal Fr. August Stülerio projekt .

Klaip da. Inž. arch. Juozas Baltr nas suprojektavo m rin Taikos Karalien s bažny i , pastatyt 1957-1960 metais ir netrukus, 1962 m., valdžios nusavint ir suprofanuot .

Lazdijai. Arch. Lipskis suprojektavo 1885-1891 metais pastatyt j m rin bažny i .

Marijampol . 1882 metais pristatyti du bokštai parapinei bažny iai pagal arch. Ribonio projekt .

Miežionys, Breslaujos dekanatas. Arch. Julius Klos suprojektavo medin bažny i , statyt 1926-1928 metais. Jis buvo Vilniaus universiteto architekt ros profesorius, gyveno 1881-1933 m.

Paž rai, Marijampol s aps. Arch. dr. Stasys Kudokas suprojektavo m rin bažny i , prad t statyti 1936 m., bet nebaigt .

Perloja, Alytaus aps. Arch. Vaclovas Michnevi ius suprojektavo m rin bažny i , pastatyt 1930 metais.

Pilypavas, Suvalk aps. Arch. Chr. P. Aigner suprojektavo 1838-1841 m. pastatyt j m rin bažny i .

Ra kos, Suvalk aps. 1811 m. pastatyt j m rin bažny i projektavo arch. Henrikas Marconi, o ne Chr. P. Aigner, kaip kai kur buvo rašoma.

Sasnava, Marijampol s aps. 1933-1938 m. statytoji m rin bažny ia suprojektuota arch. Kriko.

Suvalkai. Arch. Chr. P. Aigner projektavo 1820-1825 metais statyt j m rin bažny i . Arch. Henrikas Marconi projektavo 1881-1883 m. atliktuosius bažny ios pristatymus.

Šiauliai. Arch. Jonas Ladyga buvo suprojektav s nauj parapin bažny i .

Šiupyliai, Šiauli aps. Broliai Adomas ir Juozas Vileikiai iš Voreli kaimo atstat medin bažny i 1915 metais.

Telšiai. Miesto kapini koply i projektavo arch. Jonas Virakas.

Vaiguva, Šiauli aps. Vietinis meistras Motiejus Butvil su-
rent medin varpin prieš 1877 metus, kada buvo keltas varpas.

Deja, šie duomenys n ra pilni: kai kur tr ksta vardo prie pavard s, kai kur n ra dat . Tai vis medžiaga pilnesnei Lietuvos bažny i statybos istorijai.

THE BUILDERS OF CHURCHES IN LITHUANIA

by

Jurgis Gimbutas

Summary

An attempt has been made to identify the builders of some of the churches built in Lithuania during the 19th century and the 20th century up until 1943. In villages and small towns the wooden churches were usually built by local builders without proper architectural plans. There are some small churches or chapels in masonry built also by local masons. Structures of this kind are classified as folk architecture. In most cases the names of these builders went into oblivion.

Monumental churches in cities, towns or on large estates were built by architects or engineers. The names of these builders are on record but under present circumstances, since the local archives are not accessible, it is difficult to identify the builders with their creations. Available encyclopedias and other literature, published in Lithuania and abroad, give data about the history of churches and their pictures. In most cases, however, the names of the builders are omitted.

During the 19th century 575 new churches were built including major reconstructions of some older ones. The names of only 12 builders of monumental churches have been identified here. They were in most cases foreigners who came on commissions from Germany, Poland and even from Italy. Obviously, less data is available about the common builders of village churches. Only seven names of house-wrights or masons have been found so far, with very little background information available about them. There are some indications that several of them had a technical education.

In the beginning of the 20th century, before 1918, about 400 churches were built or reconstructed. The names of only nine architects from this period have been determined. Two of them had built about 30 churches each. During the period of Lithuania's independence, from 1918 to 1943, including the second world war, 65 churches were built. Naturally, more is known about this time. Among the 12 names mentioned are outstanding Lithuanian architects such as V. Landsbergis-Zemkalnis, St. Kudokas and J. Mulokas who were active before and after the war. In conclusion, there is a pressing need for a compilation of a comprehensive register of church builders in Lithuania.